I *Ransakningarna* meddelas: »Emällan Kyrckian och Lillegottröra berättas en Lång Runasteen wara omkull liggiande men ingen widare säyn.» Hadorph har i marginalen antecknat: »R. 1.», d. v. s. en runsten. Möjligen avses här den korsmärkta sten vid Lilla Gottröra, som är avbildad på ett träsnitt signerat av P. Helgonius och J. Hadorph (B 219). Träsnittet har i *Monumenta* påskriften: »Lilla Gottröra.» Denna sten avbildas visserligen såsom rest, under det att den i *Ransakningarna* omtalade säges vara »omkull liggiande». Liknande förekommer emellertid i flera andra fall, vare sig nu omkullfallna runstenar verkligen ha blivit resta i samband med Hadorphs resor eller de endast framställas i ett sådant skick på avbildningarna. Några senare uppgifter om stenen vid L. Gottröra finnas icke, och den har förgäves eftersökts.

Höjd omkr. 1,65 m., bredd (nedtill) 0,75 m.

Stenen har ingen inskrift, endast ett enkelt kors. Sannolikt är det en minnesten, rest under kristen tid över en död, men utan runor och namn.

500. Johannesberg, Gottröra sn.

Pl. 99.

Litteratur: R. Dybeck, Reseberättelse 1867 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA); Handlingar i ATA 1926—30.

Äldre avbildning: Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen omtalas första gången i R. Dybecks *Reseberättelse* för år 1867: »För att taga kännedom om en hittills icke bekant runsten vid Johannisberg i Gottröra socken (Långhundra härad) begaf jag mig dit.» Om resultatet av Dybecks besök finns emellertid ingenting känt, och runstenen finnes icke upptagen i den förteckning över kända fornlämningar i Gottröra socken, som ingår i *UFT* h. 4 (1875). År 1908 kom en anmälan till Riksantikvarien, att en runsten fanns vid Johannisberg, »på en backe som har varit åker vid ett torp kalladt Runsten». Platsen besöktes år 1914 av Brate. Runstenen låg då med den ristade sidan nedåt men vändes. »Stenen hade emellertid en gammal spricka och brast vid vändningen och ligger nu med runsidan uppåt. Det är knappt möjligt att hopsätta densamma. Efter skedd undersökning avbildades ristningen medelst avklappning. Emedan ristningen är ganska grund, kan icke loppet och sammanhanget av alla små slingor riktigt redas.» Runstenen låg sedan kvar, sönderslagen i två stora delar, till år 1942, då den lagades med stenkitt och restes på sin nuvarande plats.

Ljusgrå grejsgranit. Höjd över markytan 1,66 m., bredd 1,11 m. Ristningens höjd 1,40 m., bredd 0,93 m. Stenen har ursprungligen varit nära fyrkantig. Och den bär en ristning, som synes ha varit synnerligen väl anpassad till denna form. På v. sidan äro stora stycken avslagna såväl upptill som nedtill, och flera runor ha därvid gått förlorade. — Ristningen torde alltifrån början ha varit mycket grund och ojämn. Därtill har den säkerligen skadats mycket genom frätning, särskilt på v. sidan. H. sidans ristning är jämförelsevis bäst bevarad. Även ornamentiken är ojämn, och det torde vara omöjligt att numera helt utreda ristningens ursprungliga utseende.

Ristningen visar en hög grad av osäkerhet i former och utförande. Den är icke utförd av någon övad mästare utan sannolikt av en ristare, som mera tillfälligt fått pröva en sådan uppgift. Säkerligen är det icke en tillfällighet, att en ristning av denna art står rest på denna plats, som utan tvivel varit en avlägsen bygd. Här har knappast bott någon rik storbonde utan snarast en fattig nybyggare, som emellertid också ville hedra sin fader på övligt sätt med en runsten.

Inskrift:

þ - . . . s . . . - . . . r · - uk · aiþ - - . . . - - . . . - . . ţu · kiara · merki · eftiʀ kelau faþu . . . s - - sirk

5 10 15 20 25 30 35 40 45

. . . [*le*]*tu gærva mærki æftiʀ Kætillaug*(?), *faðu*[*r*] *sinn* . . .

». . . läto göra märke efter Kättillög, sin fader . . .»

Till läsningen: 1 **þ** synes svagt men torde dock vara säkert. Av följande runa finns endast hst bevarad. Några spår av bst finnas icke. Därefter har funnits plats för ytterligare en runa före det ornament, som korsar slingan. Så följer ett tämligen tydligt 3 **s**. På något avstånd från denna runa finnes en hst. Sedan är slingan förstörd med omkring 6 runor. 5 **r** är svagt, följt av ett sk. Därpå plats för en runa, som är helt förstörd, varefter följer ett svagt **u** och ett tydligt **k**. Sk efter 8 **k** är också tydligt. Av r. 9 finnes nedre delen av en hst jämte en bst på v. sidan i behåll; runan kan ha varit **a** eller **h**. 10—11 **iþ** äro tämligen säkra; sedan endast ett par ofullständiga huvudstavar, varefter runslingan är helt förstörd. — Av runorna inom den horisontella raden upptill är endast den sista, 18 **u**, fullt säker. Före den ett svagt skönjbart **t** (v. bst är tämligen säker); t. v. därom endast ett antal svagt skönjbara staplar. — Runorna på h. sidan äro betydligt bättre bevarade. 19—33 **kiara · merki · eftiʀ** är alldeles klart. 25 och 29 **e** äro tydligt stungna med djupa punkter; likaså 35 **e**. Däremot äro icke stungna 19 och 34 **k**. 21 och 23 **a** ha bst endast på v. sidan av hst. 31 **t** och 33 **ʀ** synas ha bst endast på v. sidan av hst. Alla runorna i namnet 34—38 **kelau** synas vara säkra. Därefter går ett runt ornament in på runslingan, liksom motsvarande detalj även finnes på motsatta sidan. 49 **f** är mycket skadat, 50—52 **aþu** är tydligt, men sista runan i ordet är helt borta. 43 **s** är klart. Därefter två staplar, varmed inskriften inom runslingan slutar. Den sista hst har på h. sidan en svagt skönjbar **n**-bst. — Innanför nedre delen av v. runslingan stå några osäkra staplar, som möjligen bilda runföljden **sirk**.

Brate läser: **þau asli - - - þr · auk · aiþi - . . . a͡rk - etu · kiara · merki · eftiʀ · kelaukaþur · sin**; (innanför slingan:) **ik - sirkir**. Han anmärker, att i andra ordet äro runorna **asl** något osäkra. Han antager, att **asli** varit ett mansnamn och det följande ordet **smiþr** ett tillnamn, sålunda *Asli smiðr* »Asle smed». Det andra namnet, som är mycket skadat, supplerar han **hiþinlauk**, d. v. s. kvinnonamnet *Heðinlaug*. Han medgiver, att i den sista runföljden **ik - serkir**, vilket han supplerar till **iku serkir**, äro många runor svaga. »Då **iku** har haft tre runor i denna ordning, kan **serkir** icke vara namn på en ristare utan måste vara folknamnet, vadan Gerlög väl deltagit uti Ingvars tåg, ehuru detta icke är nämnt.»

Första hälften av inskriften, på v. sidan av stenen, har innehållit namnen på dem, som ha låtit utföra ristningen. Dessa äro numera icke möjliga att tyda, då endast enstaka runor finnas bevarade. Mitt på v. sidan står konjunktionen **auk** *ok*. Det följande namnet har sannolikt haft som förled **hiþin** *Heðin-*. Inskriften kan ha börjat med ett sammanfattande pronomen **þaiʀ** eller **þau** 'de', såsom Brate menar. Troligare är dock, att det första namnet har varit en sammansättning med *þor-*. — Även inskriftens sista namn, 34—38 **kelau**, namnet på den döde, över vilken stenen är rest, är oklart. Läsningen är visserligen här otvivelaktig. Snarast vill man förmoda, att 34—38 **kelau** återger ett mansnamn *Kætillaugʀ* i ack. Detta är visserligen icke förut känt från inskrifterna; men från medeltida urkunder har Lundgren samlat ett par belägg på ett *Kætilløgh*, m.

Också ornamentiken visar tydligt, att U 500 är utförd av en ristare, vars förmåga stannat långt efter den goda viljan. Mycket beror på den för ristning högst olämpliga sten, som han valt eller nödgats använda. Förebild har han tydligen haft i ristningar sådana som U 501 vid Närtuna kyrka, vilken har en rätt likartad, ehuru givetvis mycket mera skickligt utförd, ornamentik.

Gottröra sn.

I *Ransakningarna* omtalas ytterligare ett par »runstenar» i Gottröra sn, utöver den redan omnämnda korsmärkta stenen vid Lilla Gottröra (U 499):

»4. Widh Hageby finnes 3 Jordhögar medh ehn Runasteen på den ena wijdare berättelse derom weet ingen. [Hadorph har i marginalen antecknat: 'R. 1', d. v. s. en runsten.]

— — — —

6. Wijdh Stoora Gottröra port finnes ehn Runasten. [Hadorph i marginalen: 'R. 1'.]»

Då några runstenar på dessa platser icke finnas upptagna i Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil*, betyder detta säkerligen, att uppgifterna i *Ransakningarna* (de äro troligen meddelade av dåv. pastorn i Gottröra Erik Hammerinus) ha blivit undersökta av Hadorph på hans resa med negativt resultat. Det torde m. a. o. här ha varit fråga om resta stenar från forntiden utan inskrift, som av ortsbefolkningen ha blivit betecknade såsom »runstenar». Jfr ovan Östuna sn och Husby-Långhundra sn.

501. Närtuna kyrka.

Pl. 99.

Litteratur: B 217, L 585, D 2: 173. J. Rhezelius, F l 2 n:r 98; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 22; Kyrkoinventarium 1828 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 149; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F l 2 n:r 98); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 217); Dybeck a. a.; E. Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen sitter inmurad på yttersidan av norra gaveln till sakristian, nära marken. Detta omtalas på samma plats i *Ransakningarna*: »På Närtuna Kyrckiegård uthi Sacristije Muren på Gafwelen sitter en Runasteen pårijttadt, men des betydningh weet ingen.» Träsnittet i *Monumenta* har påskriften: »Närtuna i Kyrkemuren» (B 217: »Kyrkomuren», L 585: »I kyrkomuren»). I kyrkoinventariet 1828 meddelas: »Nederst i norra gafveln af Sacristian är en Runsten inmurad, till en del under jord, och på den öfriga är inskriften nära utplånad.» Dybeck: »Stenen ligger i grunden till sakristian på norra sidan om kyrkan och utantill.» *UFT* h. 9 (1880): »I foten af sakristimuren.»

En teckning av J. H. Rhezelius finnes bevarad, men utan någon anteckning om platsen. Detta är förmodligen också anledningen till att inskriften icke finnes upptagen i Burei samlingar. Stenen utvisar emellertid samma tillstånd som nu, med toppen avslagen, och den befann sig därför säkerligen i sakristiemuren, då den avtecknades av Rhezelius.

Småfläckig, svart och vit granit. Höjd 2,40 m., bredd 1,24 m. Ristningens höjd 1,67 m., bredd 1,15 m. Ojämnt huggen, delvis ganska djupt, delvis grunt med endast svagt antydda linjer. Toppen var avslagen, redan då stenen blev infogad i sakristiemuren, och en del av inskriften är därför förlorad. Även nedtill utmed marken är stenen skadad, och runorna på ristningens v. sida äro därför otydliga. F. ö. är inskriften tämligen väl bevarad.

Inskrift:

sbialbuþi ᛁ auk ᛁ hulfr ᛁ auk ᛁ hulmfastr auk ᛁ keir - . . . þur sin auk sun biarn

Spiallbuði ok Ulfʀ ok Holmfastr ok Gæiʀ - . . . [fa]ður(?) sinn ok sun Biorn.

»Spjallbude och Ulv och Holmfast och Ger- . . . sin fader(?), och son Björn.»

Till läsningen: Vid inskriftens början finnes intet sk; ej heller vid dess slut. Sk saknas även efter 29 **r**, 40 **r**, 43 **n**, 46 **k** och 49 **n**. Första namnet 1—9 **sbialbuþi** är fullt tydligt. 33 **k** är icke stunget. 34 **e** är däremot tydligt stunget med en liten prick. Nedre bst i 36 **r** är otydlig, och runan liknar ett **b**; att den varit avsedd som **r**, synes dock säkert. Av följande runa finnes blott en liten del av hst i behåll. På v. sidan börjar inskriften med 38—40 **þur**. Framför 38 **þ** finnes intet spår av någon runa i behåll.

Rhezelius: 5 **r**. 29 **r** saknas; likaså 36 **r**. 34 **a**. Mellan 35 **i** och 38 **þ** finnes ingen runa. 41—46 **sina ᛁ uk**. 47 **k**. — Hadorph och Helgonius (B 217): 5 **u**. 36 **b**. — Dybeck: 5 **l**. 36 **b**. »En svag och mycket osäker rista är till venster om **i** uti **sin**.» Dybeck ifrågasätter alltså läsningen 38—43 **þurstin**. — Brate: 5 **l**. 36 **r**.